

Lieve Gemeente,

De Bijbel lijkt een boek te zijn dat gaat over God, maar eerlijk gezegd is het meer een boek dat gaat over mensen.

De verhalen van mensen staan erin, we zouden kunnen zeggen, “het verhaal van de mens”.

Hoe doen we het met elkaar en hoe gaat het in ons leven, in onze gezinnen, met elkaar.

De eerste Bijbelverhalen, de verhalen uit Genesis beginnen hier al mee. Het zijn verhalen van ontwrichte gezinnen.

Gezinnen waarin het af en toe vreselijk mis gaat, tussen ouders en kinderen en tussen kinderen onderling.

En ook in de communicatie tussen de ouders ging het niet altijd goed.

Door niet of te weinig met elkaar te spreken ontstonden misverstanden met verstrekkende gevolgen.

In oktober hebben we gekeken hoe Rembrandt de schepping van Adam en Eva heeft weergegeven, de moord op Abel door zijn broer Kaïn en het verhaal van Abraham

Vandaag wil ik met u verder lezen in Genesis en proberen te ontdekken hoe Rembrandt het verhaal van Isaac en van Jacob las.

Wanneer Isaac volwassen is geworden en zijn moeder Sara is overleden stuurt Abraham zijn knecht Eliëzer om een vrouw voor hem te zoeken.

Eliëzer gaat op pad naar de familie van Abraham in Nahor en als hij daar bij de put zit ontmoet hij Rebecca die hem wat te drinken geeft.

Ook biedt zij aan om water voor de kamelen te putten en die te drinken te geven.

In deze robuuste pentekening kunnen we zien hoe Rembrandt de aandacht en de liefde uitbeeldt waarmee Rebecca de man laat drinken uit de kruik.

De dorstige kameel die hoog achter hen staat verwijst ernaar dat zij straks uit eigen beweging zal aanbieden ook de kamelen water te geven. Dit is precies het teken waarom Eliëzer gevraagd had zodat hij de juiste vrouw voor Isaac zou uitkiezen.

In Rebecca heeft hij haar nu gevonden.

Hier zien we het afscheid van Rebecca van haar familie.

Rembrandt heeft er zelf een tekst bij geschreven:

“Het gaat er hier om dat er veel burens bij zijn wanneer deze bruid van hoge komaf vertrekt.”

Vandaar de vele mensen die afscheid komen nemen nu Rebecca vertrekt.

Rechts neemt zij in een soort bruidsjurk afscheid van haar familie.

Dit schilderij staat bekend als het Joodse bruidje, maar hoogst waarschijnlijk zijn hier Isaac en Rebecca afgebeeld.

In dit schilderij ligt de nadruk op de liefde en de trouw tussen deze twee mensen.

Opvallend zijn de gezichten: ze kijken elkaar niet aan maar staren wat dromerig voor zich uit.

Ze zijn allebei naar binnen gericht, peinzend, glimlachend.

Zij met een verlegen blosje op haar linkerwang en hij zorgzaam.

Het gaat om een verlegen liefde en om de doorgaande loop van de geschiedenis waarin zij een belangrijke rol spelen.

Zij krijgen 2 zonen, een tweeling Esau en Jacob.

Esau is de oudste, een jager, iemand die erop uittrekt en Jacob is de jongste die graag thuis is en houdt van koken.

Het verhaal dat Esau zijn eerstgeboorterecht verkoopt aan Jacob voor een bord linzen, werd in de 17^e eeuw regelmatig afgebeeld.

Esau komt moe en hongerig thuis van de jacht en ruikt dan de soep die Jacob gekookt heeft.

Hij wil er graag iets van hebben en als Jacob hem in ruil daarvoor om zijn eerstgeboorterecht vraagt dan wil hij dat graag aan hem verkopen.

Rembrandt laat hier het moment zien dat Jacob Esau voorbijloopt met een dampende schotel.

De man aan tafel, haast een jongen nog, is Esau.

Hij ziet er niet zo ruig en woest uit als in veel kinderbijbels het geval is en alleen de bundel met kleren die op de tafel ligt zou erop kunnen wijzen dat hij die van buiten heeft meegenomen.

Met zijn rechterhand wenkt hij Jacob.

Deze is in het voorbijgaan getekend.

Heeft hij geen belangstelling voor zijn broer, of heeft hij het druk omdat er een groot feest aan de gang waarbij hij moet bedienen?

Het is niet duidelijk.

Maar Esau kijkt hem vragend aan dat zien we aan het doorgetrokken streepje boven zijn wenkbrouwen en hij heeft op deze tekening iets kwetsbaars, ook omdat hij wat lager gezet is dan Jacob.

We zien hier een ander moment uit dit verhaal terwijl we niet weten of het eerder of later valt.

De broers geven elkaar een handdruk, waaruit we kunnen afleiden dat de koop gesloten is.

Esau lijkt hier in volle jachtrusting binnen te komen en valt gelijk op het eten aan, waarmee hij zijn eerstgeboorterecht verkwanselt.

Het perspectief is hier ook anders dan op de vorige tekening.

Esau staat en torent zo boven de zittende Jacob uit.

Ook is hij in vol ornaat, terwijl Jacob een eenvoudig hemd aan heeft.

We zien dat Esau een stap naar zijn broer toe zet en dat hij zich naar hem toebuigt.

Door de boog, de pijlenkoker, de hoofddoek en de laarzen ziet hij er veel minder kwetsbaar uit dan op de vorige tekening.

Rembrandt heeft donkere vegen tussen de beide broers aangebracht.

Die donkerte verbindt hen, maar heeft ook iets dreigends.

Deze twee tekeningen laten heel mooi de beide kanten van de broers zien.

Esau is afhankelijk en kwetsbaar enerzijds en anderzijds iemand die gelijk aanpakt.

En Jacob op de eerste tekening onverschillig en zonder aandacht richting Esau en op deze tweede kijkt hij hem opmerkzaam aan.

Wie is er nu afhankelijk van wie?

Dat ligt dus in de praktijk niet voor altijd vast.

In één moment kunnen de verhoudingen omkeren, zoals Rembrandt hier laat zien.

Hier is dan het uiteindelijke resultaat van dit verhaal.

Dit is een schilderij van Govert Flinck, een leerling van Rembrandt.

Jacob ontvangt via een list de zegen die bestemd is voor de eerstgeborene.

Zijn vader Isaac is blind en hij doet zich met de hulp van zijn moeder Rebecca, voor als Esau.

We zien hier het gevolg van het niet communiceren met elkaar.

Was het zo dat Esau de lieveling was van zijn vader en Jacob van zijn moeder, dat Rebecca wilde dat hij de zegen voor de eerstgeborene kreeg?

Of had God aan Rebecca laten weten dat die zegen voor Jacob bestemd was?

Ze hebben er in ieder geval niet met elkaar over gesproken en nu moet Jacob met een list die zegen te pakken zien te krijgen.

Rembrandt heeft deze krijttekening over dit onderwerp gemaakt.

Door de vorm van het papier en de gordijnen, lijkt het alsof wij toeschouwers zijn, voyeurs.

We kijken als het ware door het sleutelgat naar iets dat we niet hadden mogen zien.

Door het invallende licht zijn de grond onder Jacobs voeten en het gordijn aan de linkerkant verlicht.

Rechtsvoor zien we de donkere contouren van Rebecca.

We zien Jacob op de rug, geknield aan het bed van zijn vader en aan zijn voetzolen kunnen we zien dat hij hier niet ontspannen zit.

Hij is half opgericht en kijkt waarschijnlijk ingespannen naar zijn eigen armen, die omhuld zijn met het vel van een bokje.

Dit is het moment waar alles om draait.

Isaac houdt de linkerarm van Jacob vast en de vraag is of hij het bedrog door zal hebben.

Dit is het testmoment, waarop hij aan de armen van Jacob voelt of ze wel harig genoeg zijn.

We zien het bedrog door degene die door God is uitverkoren en Rembrandt laat hier heel duidelijk de aarzelingen en de ambivalenties van het menselijk leven zien.

Dit kan natuurlijk niet goed gaan en Jacob slaat op de vlucht, bang als hij is voor de wraak van zijn broer.

Maar dan.

Staat hij er alleen voor of kan hij toch nog op hulp hopen?

Het verhaal van Jacobs droom over een ladder naar de hemel gaat hierover.

Jacob verlaat zijn eigen land en het is de vraag of hij op de goede weg is.

Anders gezegd: zal God met hem gaan?

De ladder uit de droom staat voor de verbinding met God, door middel van de engelen die de mensen terzijde staan.

We kunnen ons natuurlijk afvragen of het realistisch is om een ladder en engelen af te beelden, omdat het hier om een verhaal gaat.

Een verhaal dat iets duidelijk probeert te maken en dat we met een dergelijke naturalistische afbeelding niet op waarde schatten.

In Bijbelverhalen komen engelen voor op momenten die beslissend zijn in een mensenleven.

Momenten die een keerpunt in het leven van een mens zijn.

Zoals hier bij Jacob die tot de ontdekking komt dat het goed is dat hij op reis is gegaan.

Dus als er in een verhaal een engel voorkomt dan duidt dit op een keerpunt in de geschiedenis.

Maar aan de andere kant was het wel heel aantrekkelijk voor kunstenaars om dergelijke verhalen met engelen af te beelden vanwege de decoratieve mogelijkheden.

Op deze eerste tekening is er geen ladder te zien die de verbinding met God symboliseert, alleen twee volwassen engelen.

Het lijkt erop alsof de twee tijdens het wandelen op een slapende zwerver stuiten.

We zien dat Jacob hier volkomen ontspannen ligt te slapen, niet bang dat zijn spullen, een wandelstok, een waterkruik en een merkwaardig moderne rugzak, gestolen zouden kunnen worden.

Links staan de engelen, rechts ligt Jacob en het midden van de tekening wordt uitgemaakt door de ruimte tussen het hoofd van Jacob en de zegenende hand van de engel.

Dat is de kern van het verhaal.

Jacob mag gaan met Gods zegen.

Ook hangt de linkervleugel van deze engel precies boven het hoofd van Jacob.

En bij deze engel zien we wat schroom en terughoudendheid tegenover iemand die daar zo kwetsbaar en onschuldig ligt.

Deze ets is 10 jaar later gemaakt en geeft een heel andere indruk van het verhaal.

Hier is een duidelijke ladder te zien, Jacob ligt hier halverwege deze ladder en de engelen zijn afgebeeld als kleuters.

Vooraf het bovenste engeltje dat we op de rug zien is opmerkelijk.

Hij is bezig de traptreden op te klimmen met blote voeten en heeft duidelijk een broek aan.

Hier zien we ook dat Jacob wordt bestraald door het licht dat van boven komt.

De engeltjes zien er vrolijk en nieuwsgierig uit.

We kunnen dat zo vertalen dat Gods zegen niet altijd ernstig, zwaar en plechtig hoeft te zijn.

Er staat Jacob ook een boel vrolijks en lichtheid te wachten.

Zo geven de eerdere tekening en deze ets een heleboel aspecten weer van één moment.

En voor Rembrandt was het weer een mooie kans om engelen op een realistische manier af te beelden.

Jacob arriveert bij zijn oom Laban.

Een stok en een zijtas herinneren ons eraan dat hij een lange reis achter de rug heeft.

Rechts zit Rachel, wakend bij de schapen.

Haar aanwezigheid wijst erop hoe blij Jacob was toen hij haar ontmoette bij de waterput, maar ook verwijst het naar de harde jaren van dienstbaarheid die hij omwille van haar bij Laban moet doorbrengen.

Jacob de bedrieger, staat hier tegenover de man door wie hij straks zelf zal worden bedrogen.

Rembrandt tekent een heel timide Jacob die zich door zijn oom laat omhelzen.

Alsof hij al aan voelt komen dat hij het hard te verduren zal krijgen.

Na verloop van vele jaren keert Jacob terug, naar zijn land en naar zijn eigen familie.

Een spannende gebeurtenis, want hoe zal Esau hem ontvangen?

Zal hij nog boos zijn vanwege de gestolen zegen?

Jacob heeft het moeilijk, want hij stelt zich het ergste voor.

In de lange en spannende nacht voordat hij de grensrivier over zal steken, worstelt hij, met zichzelf, met zijn bestemming, in het verhaal verteld als een worsteling met God.

Maar gezegend met een nieuwe naam weet hij zich bij het aanbreken van de dag, sterk genoeg om de confrontatie met Esau met vertrouwen tegemoet te zien.

Voortaan zal hij niet meer Jacob heten, wat hielenlichter betekent, maar Israël, hij die strijdt met God.

Ook hier weer een engel op dit keerpunt in het leven van Jacob.

Rembrandt heeft deze worsteling uitgebeeld als een tweegevecht, waarbij de twee elkaar lijken te omhelzen in plaats van te bestrijden.

Hij heeft hier een realistische engel geschilderd, met benen, voeten, een verkreukeld kledingstuk, schouders, jukbeenderen en grote handen.

De engel kijkt met een zekere mildheid Jacob aan en spreidt zijn vleugels als om Jacob te zegenen.

Daardoor is het schilderij ambivalent.

Aan de ene kant lijkt de engel met Jacob te vechten en aan de andere kant lijkt hij hem te zegenen.

Tenslotte een afbeelding van de ontmoeting tussen Esau en Jacob.

Jacob heeft deze ontmoeting zorgvuldig voorbereid en veel geschenken voor Esau vooruit gestuurd.

Maar na zoveel jaren blijkt Esau het tegendeel te zijn van het schrikbeeld waar Jacob door zijn angst en schuldgevoel zo bang voor was.

Alle wrok en wraakgevoelens zijn weg en over het verleden rept hij met geen woord.

Op deze schets zien we het ontroerende weerzien tussen de twee broers.

Het blijft goed gaan tussen hen en ook met vader Isaac komt het weer goed.

Genesis 35 : 27 vertelt: Tenslotte kwam Jacob terug bij zijn vader Isaac in Mamre.

En als Isaac op hoge leeftijd is overleden wordt hij door zijn zonen Esau en Jacob begraven.

En met Jacob gaat het verhaal van de aartsvaders verder.

Een verhaal dat gaat over Israël, maar eigenlijk gaat het over een gewoon mensenleven.

Want in ieder mensenleven komen we haat en bedrog tussen mensen tegen, maar gelukkig ook vrede en verzoening.

Dan kan er ruimte komen om met elkaar verder te gaan.

Amen